

A surreal painting depicting a large, green, circular tunnel or vortex. The tunnel's interior is textured with concentric, swirling lines of green and yellow. At the far end of the tunnel, a bright, circular light emanates, where a small, nude human figure stands. In the foreground of the tunnel, two more nude figures are visible; one appears to be embracing or supporting the other. Below the tunnel, in a dark, black space, several other nude figures are shown in various poses. One figure in the lower left has large, red, bat-like wings. Another figure in the lower right is running or dancing. The overall mood is ethereal and contemplative.

LICHT OP HET LEVENS EINDE

Landelijke Conferentie van
de Medische Sectie
Zaterdag 9 februari 2013 in Ede

Licht op het levenseinde

Medische Sectie conferentie 2013

op 09 februari 2013

Op zaterdag 9 februari 2013 organiseert de Medische Sectie van de Antroposofische Vereniging de conferentie **Licht op het levenseinde in conferentiecentrum de ReeHorst in Ede**.

De conferentie is gericht op werkers in de gezondheidszorg. Gedacht wordt aan de antroposofische gezondheidszorg, de hospicebeweging, de terminale zorg, verpleeghuizen, psychiatrie. Het streven is een open conferentie waar de verschillende gezichtspunten en werkervaringen vanuit al deze werkgebieden elkaar kunnen aanvullen en inspireren.

Doodgaan doen we allemaal. Allemaal kennen we ervaringen uit onze omgeving. Doodgaan kun je niet voor een ander doen. Ieder maakt zijn eigen doodsproces door. Dat kan een eenzaam gebeuren zijn, met angst en pijn. Er kunnen ook bijzonder mooie ervaringen zijn. Verzorgen van stervenden is van oudsher een van de pijlers van de christelijke traditie. Tegenwoordig dragen presentiebenadering, terminale zorg, hospicebeweging en antroposofische therapieën daaraan bij. Suïcide, hulp bij zelfdoding en euthanasie zijn beladen onderwerpen waar heel verschillende gezichtspunten over bestaan. Hoe kun je tot een genuanceerde benadering komen, waarbij de medemens als mens centraal staat?

In inleidingen en werkgroepen staan thema's centraal als:

- Welke beelden zijn er van het sterven en wat gebeurt er daarna
- Wat behelst palliatieve zorg en de bijdrage van vrijwilligers in de terminale begeleiding
- Wat gebeurt er rond suïcide
- Waarom vragen mensen om euthanasie?

De thema's worden verder uitgewerkt in interactieve werkgroepen over zingeving, rouwverwerking, wat gebeurt er in het leven na de dood, suïcide preventie, medische zorg in de laatste levensfase, palliatieve sedatie, waarom vragen mensen om euthanasie, orgaantransplantatie, verhalen, kunst, muziek, euritmie en uitwendige therapieën.

Programma

9.30	Inloop, koffie en thee
10.00	Welkom, <i>Koop Daniëls</i>
10.05	Zingen met <i>Astrid Schoots</i>
10.15	Geboorte en dood: een weg van groei en ontwikkeling, <i>Margarete van den Brink</i>
11.00	Euritmie, <i>Nicola Anasch @ Martin Tobiassen: 'In de schaduw van mijn ziel'</i> .
10.15	Licht in de laatste levensdagen, <i>Marinus van den Berg</i>
11.45	Koffie/lunch
13.10	Werkgroepen
15.00	Thee/koffie
15.30	Euritmie, <i>Nicola Anasch @ Martin Tobiassen: 'In de schaduw van mijn ziel'</i> .
15.45	Zelfdoding; uit dwang, als mogelijkheid of een oplossing? <i>Wilfried Minne</i>
16.15	Zingen
16.25	Waarom vragen mensen om euthanasie? <i>Madeleen Winkler</i>
16.55	Afsluiting
17.00	Einde

Sprekers

Margarete van den Brink heeft een communicatie-adviesbureau en geeft workshops op het gebied van leiderschap, samenwerking en communicatie. Daarnaast schrijft zij boeken en artikelen op spiritueel gebied. In verband met het thema van deze conferentie zijn te noemen: 'Opengaande vergezichten', 'Als oudere mensen sterven gaan' en de bestseller die zij samen met Hans Stolp schreef: 'Omgaan met gestorvenen. Leven voorbij de dood'.

Marinus van den Berg is geestelijk verzorger in het regionaal palliatief centrum/hospice Cadenza te Rotterdam. Naast zijn werkt verzorgt hij lezingen, cursussen en publicaties over rouw, afscheid en levenseinde. Titels zijn o.a. 'Leven aan de grens', 'Rouwen in de tijd', 'Verstilde woorden', uitgegeven bij Ten Have.

Wilfried Minne is werkzaam als psychiater bij Lievegoed, met als aandachtsgebieden de behandelboerderijen en de meervoudige problematiek (mensen met een verstandelijke beperking en een psychiatrisch/verslavingsprobleem). Mede-auteur van 'De beeldvormende bespreking', Pentagon, 2009.

Madeleen Winkler is huisarts in therapeutisch Centrum Calendula te Gouda Zij heeft o.a. affiniteit met palliatieve zorg en de begeleiding van terminale patiënten. Tevens vervult zij meerdere bestuurlijke functies binnen de antroposofische zorg.

Astrid Schoots is docent muziek onder andere aan de Hogeschool Leiden. Ook begeleidt ze koren met de zogenaamde kathedraalorgel.

Nicola Anasch is euritmiste. Ze maakte tournees in Europa en USA/Canada. Ze werkt in het Instituut voor Vrije School pedagogiek en aan de euritmie opleiding in Witten/Annen (Dld).

Martin Tobiassen musicus en docent schoolmuziek in Witten/Annen (Dld). Hij bespeelt een Gärtner altlied en een Choroï diskantlied.

Werkgroepen

1. Spirituele zorg in de praktijk van een hospice

Ingrid Deij, geestelijk verzorger, voorzitter van de stichting Wederzijds, de organisatie die zich inzet om meer bekendheid te geven aan de stervenscultuur, zoals die vanuit de antroposofie en de Christen-gemeenschap is ontwikkeld

Werkzaam bij Hospice de Heuvelrug in Zeist. Hoe kunnen we in de zorg recht doen aan wie iemand is en hoe hij/zij geleefd heeft? Hoe kunnen we hem of haar zo goed mogelijk bijstaan in de laatste levensfase?

2. Muziektherapie in de palliatieve zorg

Annette Sander, muziek- en zangtherapeut, werkt bij therapeuticum Aquamarijn, therapeuticum 't Waag en bij hospice Rozenheuvel te Rozendaal

Muziek is in staat de mens tot in het diepst van zijn ziel te raken.

Muziek kan een mens ontroeren, in beweging brengen en ontspanning geven.

Wat kan muziek betekenen voor de stervende en zijn naasten.

3. Drempelervaringen – Suïcidaliteit en suïcide

Aglaé Alleman, psychiater, werkzaam in de psychiatrie en verslavingszorg, psychotherapeut Lievegoed

Wim Cornelisse, sociaal psychiatrisch verpleegkundige en locatie manager Lievegoed

Gespreksgroep over eigen ervaringen rondom suïcide of suïcidereïging van patiënten of naasten. Welke invloed heeft dit op je werk als hulpverlener. Na een inleiding over de diverse aspecten van suïcidaliteit vanuit antroposofisch en psychodynamisch perspectief, wisselen we ervaringen uit. Deelnemers worden uitgenodigd naast de ervaringen ook teksten, afbeeldingen of boeken mee te nemen, die ondersteunend kunnen zijn in de omgang met suïcidale patiënten en de verwerking van een suïcide.

4. Hoe kan ik mij scholen, zodat de gestorvenen zich met mij willen verbinden

Annemarie Ehrlich, euritmiste, Europa is haar werkplek

Door met elkaar bewegend te oefenen aan vier kwaliteiten: gemeenschapsvorming, dankbaarheid, vertrouwen en verjonging. Graag ritmische gymnastiekschoenen meenemen.

5. Licht op het levenseinde

Marinus van den Berg en Madeleen Winkler, zie voor persoonlijke gegevens onder sprekers

Interactieve werkgroep met vragen rond het levenseinde bij palliatieve en terminale patiënten. In een interactieve werkvorm willen we verschillende vragen uit de praktijk van het werken met palliatieve en terminale patiënten met elkaar in beweging brengen. Zingeving, pijnbeleving, en voorbereiding op het sterven komen aan de orde.

6. Zij rekenen op ons!

Jacques Meulman, psycholoog in Naarden/Bussum en Amsterdam, Jill Meulman, euritmie-therapeute in Amsterdam

Deze werkgroep is bedoeld voor hen die een medemens door suïcide verloren. In tweetallen en plenair, onderzoeken we wat er in het leven van de nabestaanden gebeurde en hoe hierin leeft wat de overledene ons vraagt te doen.

7. Aanleren van de ritmische voetinwrijving

Ruth Cooiman, antroposofisch verpleegkundige in Natuurlijk Gezondheidscentrum Rotterdam, Josien van Sandick, antroposofisch verpleegkundige bij hospice 'de Vier Vogels' te Rotterdam

De voeten, die ons door het leven dragen, worden bij toenemende bedlegerigheid onbewust. Wij gaan aanleren hoe een ritmische voetinwrijving lichtheid en ontspanning brengt. *Graag een eigen handdoek meenemen.*

8. Zonder tastzin geen Godsbesef

Gert Siebes, fysiotherapeut bij therapeuticum "de Es" te Apeldoorn, docent ethiek en levensbeschouwing

Deze werkgroep gaat over het belang en de betekenis van de aanraking in de terminale levensfase. Niets is intiemer dan een sterfbed. Hoe we als hulpverlener om kunnen gaan met deze intimiteit en welke rol de aanraking hierbij kan spelen zijn de kernvragen in deze werkgroep. Aan de orde komen, na een korte inleiding: de hartinwrijving met goudzalf en scholingswegen in aandachtige nabijheid.

9. Welke rol kunnen beelden en voorstellingen spelen in het begeleiden van mensen in hun laatste levensfase?

Anneke Weeda, kunstzinnig therapeut in eigen praktijk Artesana en bij Huize Valckenbosch

We laten een veelheid van beelden tot ons spreken en delen ervaringen. In een tekening of schildering zullen we een zelfgekozen beeld uitwerken uit een verhaal.

10. Orgaandonatie

Matthijs Chavannes, gepensioneerd huisarts en arts verstandelijk gehandicapten zorg

Kunnen wij gedachten vormen over de gevolgen – lichamelijk en geestelijk – als ik een orgaan getransplanteerd heb gekregen en wat als ik ze doneer. Wij bespreken o.a. deze ongewone vragen.

11. "Ik word geboren" en "Ik sterf"

Johanna Priester, huisarts bij therapeuticum Helianth, Rotterdam,

Lous Fricke, muziektherapeut bij verpleeghuis Nieuw Toutenburg en

Ghiti Brinkman, euritmitherapeut bij therapeuticum Naarden-Bussum

De mens kan zich op een actieve en bewuste manier voorbereiden op het sterven. De antroposofische therapieën kunnen daarbij verlichting en ondersteuning bieden. Inleiding, gesprek, muziek en euritmie.

12. Spreken voor de stervende – lezen voor de gestorvenen

Marjo van der Himst, spraakvormster en Ernie Coenen, spraakvormster en focustrainer

Een mooie tekst of een verhaal kan een hulp zijn voor de mens rond het sterven. Hoe spreek of vertel je zó dat het aan kan komen?

13. Kun je de dood ook groeten? Werken met verhalen en beelden in het zicht van dood

Annejet Rümke, arts, trainer, verhalenverteller met eigen praktijk en Joke Goudswaard, psychosociaal therapeut/trainer/supervisor, praktijk voor rouwverwerking met kinderen en volwassenen

“Er was eens...” zo beginnen de sprookjes, en de held(in) gaat op weg. Na vele avonturen, met als dieptepunt de reis door de put, is er de terugkeer naar huis. Het leven is een reis van verbinding en uitdaging waarin we uiteindelijk los moeten laten en niets meer in handen hebben dan ons Zelf.

14. De ketting versterken aan de rand van de afgrond

Jacques Michael Abas, psychiater en Anke Steinmann, beleidsmedewerker/projectleider ROM beiden werkzaam in de Lievegoed kliniek

Basisprincipe is om goed in contact te blijven met de betrokkene, met de familie, met de teamleden en met jezelf. Uitgelegd en geoefend zal worden hoe je dit kunt realiseren.

15. Palliatieve zorg en palliatieve sedatie in de allerlaatste levensfase: aandacht voor de onderste drie zintuigen

Toyna de Bordes, huisarts en Ine Hofman, fysiotherapeut beiden werkzaam bij Widar Gezondheidscentrum Zeist

Palliatieve zorg in de fase dat de zieke niet meer uit bed kan komen. Net als bij de slaap, kan je bij het stervensproces makkelijker je lijf loslaten als je verbonden bent. Vanuit dit uitgangspunt geven we enkele ideeën uit de praktijk. De tastzin, levenszin en bewegingszin als toegangspoorten voor een alternatieve vorm van sederen.

16. Anticiperende rouw: hoe kan ik mij in het leven op verlies, op de (eigen) dood voorbereiden?

Christiane Voit, psychosociaal begeleider in Hospice Heuvelrug te Zeist

Ze begeleidt vooral de naasten in hun proces van anticiperende rouw en in hun eerste tijd als nabestaande. Geboren worden en sterven zijn beiden grenservaringen die onlosmakelijk met het leven verbonden zijn. Wat is verliezen? Wat is rouwen? Rouwen is hard werken, het is een werkwoord. Kan je je er op voorbereiden?

In deze workshop kijken we naar verliezen. Hoe kunnen wij ze verweven in het leven, hoe dragen ze bij om ons voor te bereiden op ons eigen sterven. Er is een inleiding, een overzicht over de levens- en verliescirkel en ruimte voor gesprek.

17. Hoe kun je het proces van het loslaten ondersteunen?

José Korte, huisarts bij Sterre der Zee, antroposofisch medisch centrum te Den Haag en

Gertrud Mau, euritmie therapeut in Den Haag en in Leiden bij therapeuticum De Lemniscaat

Sterven is in deze tijd geen vanzelfsprekendheid meer. Veel mensen hebben hulp nodig om te kunnen loslaten. Dat is bij uitstek een individueel proces. In deze werkgroep zullen we onze ervaringen als euritmist en huisarts met jullie delen.

18. Het levenseinde, een licht?

Marie-Hélène van Tol-van Hagen, Geestelijke in de Christengemeenschap in Gemeente Arnhem e.o.

Hoe je naar je levenseinde kijkt, heeft invloed op je dagelijkse leven en werken. Op verschillende manieren kun je leren actief je sterfmoment in je leven een plek te geven. Onverwacht licht kan zo op je keuzes vallen! Gesprek/oefeningen in kleine groepen.

19. Aandachtvolle verzorging in de laatste levensfase

Edith Minnaar, verpleegkundige uitwendige therapie en IAOKZ bij therapeuticum Naarden-Bussum en in eigen praktijk Balsemiek; Toke Bezuijen, verpleegkundige in eigen praktijk Sherpa en in Antroposofisch Therapeuticum Leiden

Hoe en wat verzorgen we? Kijken we naar het loslaten van het aardse leven of het instromen in de volgende fase? We proberen beleefbaar te maken wat we kunnen doen met olibanum: goud, wierook en mirre, goud/lavendel/rozen zalf en de pentagraminwrijving.

20. Euthanasie binnen verschillende religies.

Maartje Valk, Student Master Religious Studies, Universiteit Leiden

Hoe wordt er binnen andere religies gedacht over de dood en euthanasie? Hoe gaan we hier mee om, en wat kunnen we hier van leren, zijn belangrijke vragen die tijdens deze werkgroep worden gesteld. Interactieve werkvormen.

21. Kanker - kleurbeleving tussen oud en nieuw.

Hanneke Wetzels, psychosociaal hulpverlener en Anna Krudzlo, kunstenaar, beiden werkzaam bij Freyja Levenskunst, kunst en gesprek voor vrouwen met kanker

Als je te horen hebt gekregen dat je kanker hebt, verandert je wereld op slag.

Hoe herschep je je leven om met rust en kracht je toekomst te leven?

Met behulp van kunst (kleur en vorm) en aandachtsoefeningen gaan we zelf aan het werk en komen we met elkaar in gesprek.

Praktische Gegevens

Plaats: De ReeHorst, Bennekomseweg 24, 6717 LM, Ede

Tijd: Zaterdag 9 februari 2013 vanaf 9.30 uur, aanvang 10.00 uur, einde 17.00 uur

Aanmelding en informatie: Bij voorkeur via www.lichtophetlevenseinde.nl. Bij contact per e-mail of post: graag bericht met naam, beroep/studie, 1^e t/m 5^e voorkeur (het nummer van de werkgroep is voldoende) volledig adres en telefoon nummer. U kunt uw aanmelding sturen naar info@lichtophetlevenseinde.nl of per post naar AViN, Boslaan 15, 3701 CH Zeist

Sluiting aanmelding: 27 januari 2013

Accreditatie is aangevraagd bij de beroepsverenigingen.

Betaling: Direct bij aanmelding € 110,- (€ 50,- voor studenten) overmaken op rekening 9716, t.n.v. Antroposofische Vereniging te Zeist, o.v.v. CMS 2013, met naam van de deelnemer(s). Na overmaking is de aanmelding definitief. Inschrijving en indeling in de werkgroepen op volgorde van binnenkomst.

Route: Vanaf station Ede-Wageningen loopt u in enkele minuten naar de ReeHorst: Loop het perron af en neem uitgang zuidzijde (linksaf onderaan de trap) en wandel rechtdoor, u treft de ReeHorst aan uw rechterzijde.

Komt u met de auto? Vanaf de A12 neemt u de afslag Ede/Wageningen (afslag 24). Volg Ede en vervolgens de ANWB borden "ReeHorst". Vanaf de A1 neemt u de A30 tot afrit Ede. Sla links af richting Ede, 2^e afslag Ede rechtsaf, volg de ANWB borden ReeHorst. Vanaf de A50 neemt u de A12 richting Utrecht, afslag 24. Volg Ede en dan de borden als boven.

Parkeren: achter De ReeHorst, parkeermunt: € 7,-.

Voorovernachten in hotel De ReeHorst is mogelijk tegen een gunstige prijs.

Literatuur en meer informatie: www.lichtophetlevenseinde.nl

De voorbereidingsgroep, in afstemming met de Medische Sectie raad: Ghiti Brinkman, Wim Cornelisse, Koop Daniëls, Hilde Hooiberg, Mirjam Lugthart, Wilfried Minne, Joukje Pothoven, Madeleen Winkler.

Logistieke organisatie: Mirjam Lugthart, info@lichtophetlevenseinde.nl

De Medische Sectie maakt deel uit van de Antroposofische Vereniging in Nederland en van de Vrije Hogeschool voor Geesteswetenschap.